

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

echte eenheid van indeling van de teksten is er niet echt en naarmate het boek vordert wordt het stramien ook losser, wat ten goede komt aan de leesbaarheid. Als lezer merk je meteen of een auteur een boodschap wil overbrengen en je zo goed als mogelijk wil informeren over een bepaald onderwerp of juist een breed overzicht wil geven van het deelgebied uit de psychoanalyse en in zijn al te grote ijver niet kan nalaten zichzelf naar voren te schuiven als iemand die veel weet en zeer specialistische terminologie gebruikt waarmee hij de boodschap helemaal uit het oog dreigt te verliezen.

De diversiteit in het HP is erg groot. In alle uithoeken van de psychiatrie en de psychotherapie — maar ook ver daarbuiten — doet de psychoanalyse zich gelden. Zo trof ik een vorm aan die met 'mentalísatie bevooroderende gezinstherapie' wordt aangeduid. Ik vroeg mij daarbij af waar het specifiek psychoanalytische te ontdekken was. Ik kon het niet vinden. Of is het misschien zo dat de oerpsychoanalyse is geofferd teneinde voort te leven in andere vormen van psychotherapie op de wijze van een transsubstantiatie? Bij mij kwam de fantasie op — geheel in lijn met Freuds mythe van de oerhorde en de oervader — dat de psychoanalyse is gedood maar voortleeft in het onbewuste van de andere vormen van psychotherapie. Het psychoanalyse-*bashing* doet daar natuurlijk sterk aan denken. Of moeten we zeggen dat de psychoanalyse is verworpen (*foreclosed*) waardoor de weg is vrijgemaakt voor een psychotische behandelpraktijk waarin de wetenschappelijke waan van de dag de boventoon voert en de dienaren van de statistiek het subject steeds verder wegdrücken in het moeras van de vergetelheid? Terug naar het HP, want het handboek wil juist die vergetelheid tegengaan, zo is toch mijn indruk. Maar zijn de auteurs daarmee wel op de goede weg? Ik moet bekennen dat ik het niet weet. De teloorgang van de psychoanalyse is wellicht een autonoom proces dat niet kan worden ingedamd door welke actie dan ook. Het lijkt wel of in het HP iedere polemische houding ten opzichte

van andere therapievormen en de DSM-onderneming is uitgebannen. Eerder dan dat het initiatief voor het HP overkomt als een poging om het tij te keren, lijkt het erop dat de redacteurs iedere confrontatie willen vermijden en daarmee alleen maar een schets geven van wat er zoal te koop is in de psychoanalytische winkel.

Het HP wil alles omvatten wat ook maar enigszins met de psychoanalyse te maken heeft. Daarmee wordt het gevaar binnengehaald in oppervlakkigheid te blijven steken en dat wil een rechtgeaard psychoanalyticus niet gezegd zijn. Ik wil dat ook niet onderschrijven, maar ik moet wel constateren dat de toegemeten hoeveelheid tekst per onderwerp te kort is om echt diepgravend te kunnen zijn. Ik weet dan ook niet of het HP in staat is het verdwijnen van de psychoanalyse een halt toe te roepen.

Ondanks deze sombere bespiegelingen of misschien juist wel daarom beveel ik dit boek ter lezing aan voor eigenlijk alle werkers in de geestelijke gezondheidszorg, maar vooral de opleidingen, opdat niet vergeten wordt wat de psychoanalyse is of kan zijn juist ook in relatie tot hun dagelijks werk. Om de prijs hoeven zij het HP niet te laten liggen. Misschien dat een nieuwe generatie psychiaters en psychotherapeuten de psychoanalyse uit haar as doet herrijzen. De vogel Phoenix is hen voorgegaan, dus er is nog hoop.

‹Freud m'a dit›

Bespreking van

Hanna Stouten (2011). *Marie Bonaparte 1882-1962 — Freuds prinses zoekt haar dode moeder*. Amsterdam: Amsterdam University Press. ISBN 978 90 8964 382 7, 232 pp., € 19,90

JENS DE VLEMINCK

Prinses Marie Bonaparte is wellicht vooral bekend als de vrouw die ervoor zorgde dat

Freud en zijn familie te nauwer nood uit Wenen de steeds drierster opererende nazi's konden ontvluchten. Dat de betekenis van Bonaparte voor Freud en voor de lotgevallen van diens *Sache* echter van verrassend ingrijpend belang was, wordt duidelijk in een stijlvol uitgegeven en meeslepende eerste Nederlandstalige biografie. Nieuw vrijgegeven archiefstukken en brieven zowel als unieke stukken via persoonlijke contacten, maken dit boek tot Bonapartes meest adequate levensschets tot nog toe. Het boek biedt een onmiskenbare aanvulling op de tot voor kort maatgevende studie over *la dernière Bonaparte* (Bertin 1982).

In het eerste deel schetst Hanna Stouten Bonapartes eerste veertig levensjaren. De lezer ontdekt de verbluffend veelzijdige persoonlijkheid van «de prinses». Deze boeiende vrouw was van vaders kant gezegend met de naam Bonaparte (haar overgrootvader was de broer van de Franse keizer), van moeders kant erfgename van een gigantisch vermogen (de Blancs waren de eigenaars van het casino in Monte Carlo) en via haar echtgenoot, prins Georges van Griekenland en Denemarken, kind aan huis bij de Europese koninklijke families en *beau monde*. Beladen met al deze erfenissen, was zij wel ijdel en plechtstatig, maar ook getormenteerd en onzeker, onmiskenbaar getekend door de vroege dood van haar moeder en ontgoocheld als echtgenote en minnares — een vogeltje gevangen in een gouden kooi, zo men wil. Dit wordt ook gesuggereerd in de titel van het eerste levensluik: *Achter gesloten vensters*. Tot op veertigjarige leeftijd blijven Maries gretigheid en tomeloze ambitie onderdrukt. De redding — in al haar betekenissen — zal komen van de «meester van Wenen». «Doornroosje wordt wakker gekust», aldus Stouten.

Nadat in het eerste luik (1882-1925) op overzichtelijke en levendige wijze de familiale achtergronden zijn geschetst, reveleert het tweede deel (1925-1940) de ware sleutelrol die Marie heeft gespeeld in de geschiedenis van de psychoanalyse. Zo vernemen we hoe Marie, op aandringen van René Laforgue en

onder veel weerstand van haar intimi, in 1925 haar analyse begint bij Freud, hoe dit een keerpunt in haar leven betekent en hoe ze zich ten volle opwerpt als erfster van Freud. Haar grenzeloze toewijding aan hem levert haar de bijnaam «Freud m'a dit» op. De lezer raakt onder de indruk van de wijze waarop Marie haar stempel heeft gedrukt op de psychoanalyse in al haar aspecten. Men gaat beseffen dat het de psychoanalyse zonder haar toedoen wellicht anders zou kunnen zijn vergaan. Dan hoeven we slechts te denken aan Bonapartes rol in zowel het veiligstellen — tegen de wens van Freud in — als in de ongecensureerde uitgave van de *Brieven aan Fliess*, haar financiële ondersteuning bij het overleven van de psychoanalytische pers, evenals haar cruciale stichtende bijdrage aan de Franse psychoanalyse. In deze laatste context zou zich ook haar blijvende aversie tegen de onorthodoxe «gek» Lacan ontwikkelen, met wie ze verder op ramkoers zal blijven. Stouten evoceert treffend de totale toewijding aan «vader» Freud. Deze gold niet alleen op intellectueel, maar ook op persoonlijk vlak. Naast het feit dat ze de eerste Franse Freudvertaling verzorgt, is het tevens Marie die Freud Max Schur als lijfarts aan de hand doet. Dat de dankbaarheid ook wederzijds was, blijkt onder meer uit het feit dat Freuds as op diens eigen vraag wordt bewaard in een door Marie geschonken Griekse vaas.

Ook uit het derde deel (1940-1962) blijkt de alomtegenwoordigheid van Bonaparte. Niet enkel op lokaal vlak, zoals blijkt uit het interessante hoofdstuk over intriges aangaande de afscheuring van de Société Psychanalytique de Paris, maar ook op het internationale toneel is Marie alomtegenwoordig. Zo is ze een vaste waarde (en geldschietster) binnen de IPA. Ze is een onvervalste globetrotter en vertoeft constant in — onder meer Nederlandse en Belgische — koninklijke kringen. Tussen haar voortdurende gereis door zijn Parijs en de Côte d'Azur de vaste ankerplaatsen. Bonaparte speelt ook een belangrijke rol in de persoonlijke levens van

collegae-analytici, zoals Rudolph Loewenstein, Ruth Mack Brunswick en Anna Freud. Ondanks het feit dat Freud haar niet kan bevrijden van haar frigiditeit, en haar 'geloof' in de psychoanalyse daardoor duidelijk geknakt lijkt, toont Stouten hoe Marie de rest van haar leven een vurig verdediger blijft van de finaliteit van de kuur. Tegelijkertijd neemt Marie echter haar toevlucht tot de klassieke geneeskunde inzake haar fixatie op het vaginale orgasme en gaat ze naar het einde van haar leven toe meer gewicht geven aan de biologie. Ondanks alles wat ze verwezenlijkt, krijgt de lezer toch ook meer en meer te doen met de zelf-verklaarde *femme ratée*. Tegen het eind van haar leven is de wanhoop nabij wanneer zij vanuit een reeds zeer vroege fascinatie voor criminologie een vergeefse kruistocht begint tegen de terdoodveroordeling van Caryl Chessman. Eenzelfde trieste levensdraad vormt het voortdurende gevecht met haar frigiditeit. Deze autobiografische, seksuele aspecten van haar leven blijken ook uiterst bepalend te zijn voor de keuze van haar psychoanalytische onderwerpen, zoals onder meer blijkt uit *La sexualité de la femme* (1951), gepubliceerd in het kielzog van Simone De Beauvoirs *Le deuxième sexe* (1949).

Stoutens werkstuk getuigt van gedegen aanvullend eigen onderzoek, waardoor het werk zich onderscheidt van de tot nog toe beschikbare studies. De auteur hanteert een vlotte verteltrant en speelt handig met de lezers nieuwsgierigheid via verleidelijke verwijzingen naar nog achter slot en grendel liggende correspondenties. De belangrijkste daarvan is die tussen Freud en Bonaparte, die nog tot 2020 ontoegankelijk blijft. Het boek onderscheidt zich verder door de publicatie van niet eerder gepubliceerde foto's en wint aan overzichtelijkheid door de op de binnenflap aangebrachte handige tijdbalk met scharniermomenten uit Maries opwindende leven. Hoewel Stouten stelt dat 'de ultieme Marie Bonaparte-biografie [...] nog ver weg' is, kan de lezer met dit mooi gecomponeerde overzichtswerk alvast aan

de slag. De bijhorende website (www.mariebonaparte.nl) maakt bovendien dat het boek ook een virtueel verlengstuk kent dat de komende jaren informatie uit nieuw ontsloten documenten kan prijsgeven. Dit boek is een knappe, genuanceerde ode aan een innemend passionele en gedreven analytica en kan zonder meer een standaardwerk worden genoemd.

Literatuur

BERTIN, C. (1982). *Marie Bonaparte — A Life*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Over de mislukkingen van de psychoanalyse

Bespreking van

André Green (2011). *Illusions and disillusion of psychoanalytic work*. International Psychoanalytical Association Psychoanalytic Ideas and Applications Series. Londen: Karnac Books. ISBN 978 1 85575 329 7, 218 pp., £ 22,99

MARC HEBBRECHT

André Green, die op 22 januari 2012 te Parijs is overleden, laat ons met zijn laatste boek een negatieve erfenis na. Na vijftig jaar analytische praktijk blikt hij terug op zijn mislukkingen. Moeten we deze negatieve erfenis aannemen? Ik meen van wel, want ze confronteert ons met de vraag naar de grenzen van de psychoanalyse. Waarom denk ik aan een negatieve erfenis? Een psychoanalyse met ontgoochelende en ontgoochelende patiënten zal ons immers weinig persoonlijke glorie opleveren. Volgens Green hebben de desillusies tijdens het analytische werk te maken met de internalisatie van het negatieve (*l'intériorisation du négatif*): de psyche heeft zich onbewuste verdedigingsreacties eigen gemaakt waardoor ze niet meer functioneert volgens het lustprincipe.